

Міністерство науки і освіти України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ББК: 63.3(0)62/63-6(07)
Д 638
УДК: 94(100)«1945/2000»я7

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ПЕРІОДУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Д 638 **Документи та матеріали з історії
міжнародних відносин періоду холодної
війни** / Укл.: О. І. Сич, А. В. Мінаєв. –
Чернівці: Рута, 2008. – с.

ISBN

У навчальному виданні містяться тексти міжнародних договорів та декларацій, промови політичних діячів, які значною мірою визначили найбільш характерні події, явища та процеси, що відбувалися в світі після Другої світової війни й до початку XXI ст.

Видання призначене для студентів факультету історії, політології та міжнародних відносин спеціальностей «Історія», «Політологія», «Країнознавство», «Міжнародна інформація».

ББК: 63.3(0)62/63-6(07)

Чернівці
„Рута”
2008

ISBN

© "Рута", 2008
© Сич О. І., Мінаєв А. В., 2008

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I ВИСТУПИ ТА ПРОМОВИ

Фултонська промова Черчілля, 5 березня 1946 р.....	5 – 20
Думка Сталіна про Фултонську промову Черчілля (Інтерв'ю Й.В. Сталіна газеті "Правда" про промову Черчілля у Фултоні, 14 березня 1946 р.).....	20 – 26
Промова Гарі С. Трумена на засіданні Конгресу 12 березня 1947 р. („Доктрина Трумена”).....	26 – 30
Промова держсекретаря США Дж. Маршалла 5 червня 1947 р. в Гарвардському Університеті („План Маршалла”).....	31 – 32
Промова президента США Рональда Рейгана 16-го лютого 1985 р. („Доктрина Рейгана”).....	33 – 35

ЧАСТИНА II МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ДЕКЛАРАЦІЇ

Північноатлантичний договір (Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р.)	36 – 40
Варшавський договір (Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу, 14 травня 1955 р.)	41 – 45
Статут Ради Економічної Взаємодопомоги (уривки)	45 – 47

„Холодна війна” суттєво позначилася на світовому розвитку в ХХ ст. Цим терміном характеризували стан політичної, економічної, ідеологічної та інших видів конфронтації між країнами з різним суспільно-політичним ладом. Саме вона визначала зовнішню політику двох наддержав – СРСР і США – і очолюваних ними військово-політичних блоків, що, в свою чергу, зумовлювало періодичне загострення міжнародної напруги аж до небезпеки виникнення нової світової війни (т. зв. „балансування на грані війни”). „Холодна війна” зробила світ двополюсним (або біполярним), поділивши його на два воєнно-політичних і економічних угруповання, які розглядали один одного як супротивники, змагаючись в усіх регіонах світу за політичне домінування. Всі події в світі стали розглядатися ніби крізь цю чорно-білу призму суперництва двох суспільно-політичних систем. Виникла навіть своєрідна політична логіка цього глобального суперництва – *хто не з нами, той проти нас*.

„Холодна війна” була спричинена цілим комплексом об’єктивних обставин і суб’єктивних дій. У вітчизняній і зарубіжній історіографії існують різні точки зору щодо причин, які зумовили виникнення „холодної війни”, та протилежні оцінки щодо відповідальності держав за її початок.

Мета матеріалів, що подаються в цій збірці, полягає в тому, щоби допомогти студентам самостійно підійти до з’ясування походження такого явища, як „холодна війна”, яка була визначальним чинником міжнародних відносин протягом 40 років.

ЧАСТИНА I ВИСТУПИ ТА ПРОМОВИ*

Фултонська промова Черчілля

м. Фултон, штат Міссурі, США,
5 березня 1946 р.

Я щасливий, що прибув сьогодні у Вестмінстерський коледж і вважаю для себе великою честю отримати від вас вчений ступінь. Повинен сказати, що назва “Вестмінстер” мені видається знайомою. Здається, що я її десь чув. Насправді, саме у Вестмінстері я отримав левову частку своєї освіти в галузі політики, діалектики, риторики, ну й ще в деяких сферах. По суті, той Вестмінстер, який так багато чого мене навчив, і коледж, в якому навчаєтесь ви, заклади дуже схожі або, принаймні, достатньо споріднені.

Також велика честь - для приватної особи, можливо, унікальна - бути представленим академічній аудиторії самим президентом Сполучених Штатів. Незважаючи на свої численні та непрості обов'язки, котрих президент не шукає, але від яких і не тікає, він подолав понад тисячу миль для того, щоби вшанувати своєю присутністю нашу сьогоднішню зустріч й підкреслити її значення, надаючи мені цим можливість виступити зі зверненням до братнього народу Америки, а також до моїх співвітчизників по ту сторону океану, з надією бути почутим і в інших країнах світу. У своєму вступному слові пан президент висловив бажання, котре, я впевнений, співпадає з вашим, - щоби я почувався вільним чесно і відверто поділитися з вами своїми міркуваннями про стан світових справ у ці тривожні та важкі часи. Я, зрозуміло, скористаюсь цією свободою, яка надана мені, і вважаю, що маю право на це, оскільки ті особисті амбіції, котрі я міг мати у молоді роки, давно задоволені понад мої найбільші мрії. Повинен, однак, зі всією певністю

* Автори посібника висловлюють щирю подяку Г. Є. Білій за допомогу в підборі та впорядкуванні текстів документів.

підкреслити, що я не виконую жодного офіційного доручення і не маю ніякого офіційного статусу для такого роду виступу, тому говорю тільки від свого імені. В моїх словах не варто вбачати нічого, крім того, що ви почуєте.

Все це дає мені підстави, підкріплені досвідом усього мого життя, поміркувати про проблеми, які виникли перед нами сьогодні, відразу ж після нашої повної перемоги у війні, і зробити спробу переконати вас, наскільки це у моїх силах, що все, що було здобуто ціною таких жертв і страждань, не повинно бути втрачено, і в цьому я вбачаю запоруку безпеки і процвітання людства в майбутньому.

Сполучені Штати знаходяться сьогодні на вершині всесвітньої могутності, і це можна розцінювати як свого роду випробувальний момент для американської демократії, адже перевага в силі означає й неймовірну відповідальність перед майбутнім. Озираючись навкруги, ви повинні відчувати не тільки почуття виконаного обов'язку перед людством, але й занепокоєння тим, щоби ви не опустилися нижче досягнутого вами високого рівня. Перед обома нашими країнами відкриваються нові, блискучі перспективи і можливості. Відмовитись від них, проігнорувати або без користі розтратити їх означало б викликати до себе нескінченні докори наших нащадків потягом тривалого часу. Необхідно, щоби послідовність у мисленні, наполегливість у досягненні мети і велика простота рішень визначали і спрямовували політику англomовних країн у мирні роки так само, як це було під час війни. Ми повинні і, я думаю, зможемо виявитися на висоті цієї жорсткої вимоги.

Коли американські військові стикаються з будь-якою серйозною ситуацією, вони зазвичай своїм директивам дають заголовок «генеральна стратегічна концепція», і у цьому є своя мудрість, оскільки наявність такої веде до ясності мислення. В чому ж полягає наша генеральна стратегічна концепція, котру нам з вами потрібно прийняти сьогодні? Ні в чому іншому, як у забезпеченні безпеки і благополуччя, свободи і процвітання всіх чоловіків і жінок в усіх хатах і в усіх родинях на усій землі. Я маю на увазі передусім незліченну кількість як приватних осель, так і багатоквартирних

будинків, мешканці яких, заробляючи на життя найманою працею, прагнуть, незважаючи на мінливість і скрутність життя, захистити домочадців від нестатків і злигоднів і виховувати своїх дітей в дусі шанування Господа, тобто згідно з тими високими моральними принципами, які відіграють важливу роль у житті людини.

Щоби мільйони і мільйони людей, які мешкають в цих оселях, дійсно почувалися в безпеці, вони мають бути захищеними від двох жадливих мародерів – війни і тиранії. Усім відоме страшне потрясіння, котре зазнає будь-яка сім'я, коли на її годувальника звалюється прокляття війни, приносячи численні страждання також і тим, заради благополуччя котрих він працює в поті чола. Ми із жахом дивимося на страшні руйнування, котрих зазнала Європа, багато в чому позбавлена своєї колишньої величі, та значна частина Азії. Коли наміри зловмисників чи агресивні спрямування могутніх держав знищують у багатьох районах світу основи цивілізованого суспільства, прості люди стикаються з такими неймовірними труднощами, з якими вони не в змозі впоратися. Для них все спотворено, поламано і взагалі стерто на порох.

Стоячи тут цього тихого погожого дня, я здригаюся при думці про те, що відбувається у реальному житті з мільйонами людей і що станеться з ними, коли планету уразить голод. Є такий вислів «незчисленна сума людських страждань». І насправді, хто може вирахувати, чому дорівнює ця сума? Наше першочергове завдання – більш того, наш обов'язок – захистити сім'ї простих людей від страхів і потрясінь ще однієї війни. З цим, я думаю, усі зі мною погодяться.

Наші американські військові колеги після того, як вони визначили «генеральну стратегічну концепцію» і порахували усі наявні ресурси, завжди переходять до наступного етапу – пошуку засобів її реалізації. У цьому питанні країни світу також дійшли цілковитої згоди. Вже почала свою роботу всесвітня організація, ООН, яка є наступницею Ліги Націй і створена головним чином для попередження війни. Приєднання до ООН Сполучених Штатів, враховуючи величезну роль вашої країни в міжнародних справах, надає

цій новій організації особливого авторитету. Ми зобов'язані забезпечити успіх цієї діяльності, щоби вона була реальною, а не фіктивною, щоби ця організація являла собою силу, здатну діяти, а не просто коливати повітря, і щоби вона стала справжнім Храмом Миру, в якому колись можна буде розвісити бойові щити багатьох країн, а не перетворилася на другу вавилонську вежу або на місце для зведення рахунків. Перед тим, як ми зможемо звільнитися від необхідності національних озброєнь у цілях самозбереження, ми повинні бути впевнені, що наш храм побудований не на сипучих пісках або трясавині, а на твердій скелястій основі. Кожний, хто здатний реально мислити, розуміє, що наш шлях буде важким і довгим, але якщо ми виявимо таку ж послідовність і наполегливість у наших діях, які виявляли в ході двох світових воєн - хоча, на жаль, не в роки перерви між ними, - то я не маю сумнівів у тому, що врешті-решт ми зможемо досягти нашої спільної мети.

З чого почати? У мене є конкретна і цілком реальна пропозиція. Жоден суд, ні адміністративний, ні кримінальний, не може нормально функціонувати без шерифів і поліцейських. Організація Об'єднаних Націй не зможе ефективно працювати, якщо не матиме у своєму розпорядженні міжнародних збройних сил. У такій справі ми можемо просуватися тільки поступово, однак почати повинні вже зараз. Я пропоную, щоби кожна держава, що входить до складу Організації Об'єднаних Націй, надала в її розпорядження певну кількість воєнно-повітряних ескадрилій. Ці ескадрильї готувались би у своїх власних країнах, але перекидалися би у порядку ротачії з однієї країни в іншу. Лётчики носили би військову форму своїх країн, проте нашивки на ній мають бути інтернаціональними. Від них не можна було б вимагати участі у воєнних діях проти своєї власної країни, але в усіх інших відношеннях ними би керувала ООН. Почати формувати міжнародні збройні сили можна було б на скромному рівні, а згодом, зі зростанням довіри до них, нарощувати. Я хотів, щоби це було зроблено ще після Першої світової війни, і щиро вірю, що це можна зробити й зараз.

Однак було би неправильним і необачним довіряти

секретні дані про виробництво та способи застосування атомної бомби – інформацію, якою сьогодні володіють Сполучені Штати, Великобританія і Канада, - Всесвітній Організації, що перебуває ще у стані дитинства. Було б справжнім безумством і злочинною необачністю зробити цю інформацію доступною для загального користування в нашому все ще розбурханому і не об'єднаному світі. Ні одна людина в жодній країні не почала спати гірше від того, що секрет виробництва атомної зброї, а також відповідна технологічна база і сировина зараз зосереджені переважно в американських руках. Не думаю, що ми спали би сьогодні так спокійно, якби ситуація була прямо протилежною і монополією на цей жажливий засіб масового знищення заволоділа – нехай би на певний час - яка-небудь комуністична або неофашистська держава. Одного тільки страху перед атомною бомбою було б достатньо, щоби вони змогли нав'язати вільному демократичному світу одну зі своїх тоталітарних систем, і наслідки цього були б просто жахливі. Але Господь велів, щоби цього не сталося, і у нас є ще час навести в нашому домі лад до того, як така небезпека може виникнути. Якщо ми докладемо максимум зусиль, то зможемо зберегти перевагу в цій сфері і тим самим відвернути небезпеку застосування будь-ким і будь-коли цієї смертоносної зброї. З часом, коли встановиться справжнє братство людей, яке отримало б реальне втілення у вигляді міжнародної організації, яка володіла б всіма необхідними засобами, щоби з нею рахувався увесь світ, розробки в галузі атомної енергії можуть бути передані їй без жодних побоювань.

Тепер я хотів би перейти до другого із зазначених мною лих, які загрожують кожному дому, кожній родині, кожній людині, а саме – до тиранії. Ми не можемо заплюшувати очі на той факт, що демократичні свободи, якими користуються громадяни на усіх територіях Британської імперії, не забезпечуються у багатьох інших державах, у тому числі й вельми могутніх. Життя пересічних громадян у цих державах знаходиться під жорстким контролем і постійним наглядом різного роду поліцейських режимів, які мають необмежену

владу, що здійснюється або особисто диктатором, або невеликою групою осіб за допомогою привілейованої партії та політичної поліції. Не наша справа – особливо сьогодні, коли труднощів у нас ще так багато - насильно втручатися у внутрішні справи країн, з якими ми не знаходимося у стані війни і які не можуть бути віднесені до переможених. Водночас ми повинні невпинно і безкомпромісно проголошувати великі принципи демократичних прав і свобод людини, котрі є спільним надбанням усіх англословних народів і які знайшли найбільш яскраве втілення в американській Декларації незалежності, що вмістила в себе традиції таких основоположних актів, як Велика хартія вольностей, Білль про права, «Хабеас Корпус», положення про суд присяжних і, нарешті, англійське загальне право.

Все це означає, що, по-перше, громадяни будь-якої країни мають право обирати уряд своєї країни і змінювати характер або форму правління, за якого вони живуть, шляхом вільних, безперешкодних виборів, які проводяться таємним голосуванням, і це право має забезпечуватися конституційними нормами даної країни; по-друге, у будь-якій країні повинна панувати свобода слова і думки; по-третє, що суди мають бути незалежними від виконавчої влади і вільними від впливу будь-яких партій, а правосуддя повинно засновуватися на законах, які отримали схвалення значної більшості населення або освячені часом чи звичаями цієї країни. У цьому полягають основоположні принципи демократичних свобод, які мають знати у кожному домі, у кожній родині. В цьому полягає і суть послання англійського і американського народів, з яким вони звертаються до всього людства. Даваймо ж проповідувати те, що ми робимо, і робити те, що ми проповідуємо.

Отже, я назвав дві головні небезпеки, що загрожують родинним вогнищам людей. Проте я не говорив про бідність і нестатки, які для багатьох людей є головною причиною занепокоєння і тривоги. Але якщо усунути небезпеку війни і тиранії, то, без сумніву, розвиток науки і міжнародного співробітництва у найближчі декілька років, максимум декілька десятиліть принесуть світові, який пройшов

жорстоку школу війни, зростання матеріального добробуту, небаченого в історії людства. Однак поки що, у цей невеселий і нелегкий час, нас пригнічують голод і відчай, які є наслідком колосальної напруги і величезних жертв, котрих вартувала нам війна. Але це все мине, причому, я думаю, дуже швидко, і тоді не залишиться жодних причин, окрім людської дурості та жорстоких злочинів, котрі перешкодили би настанню для усіх народів землі без винятку доби достатку. Я часто навожу слова, які десь п'ятдесят років тому чув від великого американського оратора ірландського походження і мого друга Берка Кокрана: «Для усіх усього достатньо на землі нашій. Вона у нас щедра мати і нагодує усіх своїх дітей донесхочу, якщо лише вони будуть її обробляти і жити у мирі, справедливості та злагоді». Переконаний, що ви думаєте так само.

Тепер, продовжуючи використовувати метод нашої генеральної стратегічної концепції, я підходжу до того головного, що я хотів вам сьогодні сказати. Мені важко уявити, щоби забезпечення ефективних заходів із запобігання війни і розвитку тісного співробітництва між народами було можливим без братнього союзу англомовних країн. Я маю на увазі особливі відносини між Великобританією і Британською Співдружністю націй, з одного боку, і Сполученими Штатами Америки, з іншого. Зараз не час для виголошення банальностей, тому я зважуся говорити конкретно. Такого роду братній союз означає не тільки зміцнення дружби і взаєморозуміння між нашими двома схожими за політичними і суспільними системами народами, але й продовження тісного співробітництва між нашими військовими радниками з переходом у подальшому до спільного виявлення потенційної воєнної загрози, вироблення схожих видів озброєнь та інструкцій з поводження з ними, а також обміну офіцерами і курсантами військових і військово-технічних навчальних закладів. Це також означало би використання вже наявних засобів для забезпечення взаємної безпеки шляхом спільного користування усіма військово-морськими і військово-повітряними базами, що подвоїло б мобільність як американського, так і британського флоту і авіації, а також

дало б значну економію коштів. Вже зараз ми спільно користуємося цілою низкою островів, і у близькому майбутньому й інші острови можуть перейти у спільне користування.

США вже мають постійний договір про оборону з домініоном Канада, нашим відданим союзником по Британській Співдружності націй. Цей договір базується на більш реальних основах, ніж багато які з тих, що часто укладались в рамках суто формальних союзів. Такий принцип повного врахування інтересів слід поширити на всі країни Співдружності. Так і лише так ми забезпечимо колективну безпеку і зможемо разом працювати в ім'я високих і зрозумілих усім цілей, які дорогі нам і не на шкоду нікому. Настане такий час – а я вважаю, що він настане – коли стане реальністю інститут спільного громадянства, проте це питання ми можемо залишити на розсуд майбутнього, чию простягну нам назустріч руку багато хто з нас бачать вже зараз.

Є, однак, одне важливе питання, яке ми повинні собі поставити. Чи не заважатимуть особливі відносини між США і Британською Співдружністю виконанню наших спільних зобов'язань перед Організацією Об'єднаних Націй? Моя відповідь однозначний: такі відносини між будь-якими країнами не тільки не заважатимуть цьому, але навпаки, слугуватимуть надійним засобом, за допомогою котрого така всесвітня організація, як ООН, зможе набути дійсно високого статусу і впливу. Вже існують особливі відносини між США і Канадою та південноамериканськими республіками. Ми, британці, також уклали договір про співробітництво і взаємодопомогу на 20 років з Росією. Я погоджуюсь із паном Бевіном, міністром закордонних справ Великобританії, що цей договір може бути продовжений до 50 років – ми, принаймні, готові до цього. Нашою єдиною метою в таких договорах є взаємна допомога і співробітництво. Союз Великобританії із Португалією діє з часу його укладення, тобто з 1384 року, й особливо плідні результати дав у критичні моменти нещодавньої війни. Жодна з названих мною угод не суперечить спільним інтересам будь-яких країн, які є

суб'єктами міжнародних договорів, або діяльності будь-якої всесвітньої організації - навпаки, вони тільки сприяють їм. Недарма сказано: «У домі Господа усім вистачить місця». Особливі двосторонні відносини між державами-членами Організації Об'єднаних Націй, що не мають агресивної спрямованості проти будь-якої іншої країни і не несуть у собі планів, несумісних зі Статутом ООН, не тільки не шкідливі, але корисні і, я вважаю, необхідні.

Раніше я вже казав про Храм Миру. Побудувати цей Храм повинні трудівники з усіх країн. Якщо двоє будівників особливо добре знають один одного і є старими друзями, якщо їх родини спілкуються між собою, і «якщо у них є віра в одне одного, надія на краще майбутнє одне одного і поблажливість до недоліків одне одного» (цитую вдалий вислів, який потрапив мені на очі позавчора в одній з ваших газет), то чому вони не можуть працювати разом в ім'я спільної мети як друзі і партнери? Чому вони не можуть спільно користуватися знаряддями праці і таким чином підвищувати працездатність один одного? Вони не тільки можуть, але й повинні це робити, інакше Храм не буде зведений або впаде після побудови бездарними учнями, і ми будемо знову, вже втретє, навчатися у школі війни, яка буде незрівнянно більш жорстокою, ніж та, з котрої ми щойно вишли. І тоді можуть повернутися часи середньовіччя, і на виблискуючих крилах науки може повернутися кам'яний вік, і ті досягнення, що обіцяли людству безмірні матеріальні блага, можуть призвести до цілковитого його знищення. Тому я закликаю: будьте пильними. Можливо, часу залишилося вже мало. Даваймо не дозволимо подіям йти самопливом, поки не буде надто пізно щось змінити. Якщо для цього потрібний братній союз, про який я говорив, зі всіма перевагами, котрі він може нам дати, серед яких найважливіше – зміцнення взаємної безпеки наших двох країн, то даваймо зробимо так, щоби ця велика справа стала відомою усьому людству і щоби цей союз відіграв свою помітну роль у зміцненні засад миру. Даваймо оберемо дорогу мудрості. Краще попередити хворобу, ніж лікувати її.

На картину світу, яку нещодавно озаряла перемога

союзників, впала чорна тінь. Ніхто не знає, чого можна очікувати від Радянської Росії та її міжнародної комуністичної організації в найближчому майбутньому і які межі, якщо такі існують, їхніх експансіоністських спрямувань і прагнень обернути увесь світ у свою віру. Я особисто глибоко захоплююсь героїчним російським народом і з великою повагою ставлюся до мого товариша воєнного часу маршала Сталіна. В Англії – я не сумніваюсь, що і в Америці також – з глибокою симпатією і щирою прихильністю ставляться до усіх народів Росії. Незважаючи на численні розбіжності з росіянами і всякого роду проблеми, що виникають у зв'язку з цим, ми маємо намір і в подальшому зміцнювати з ними дружні відносини. Ми розуміємо, що Росії необхідно забезпечити свої західні кордони і тим самим усунути можливість нової німецької агресії. Ми раді бачити її на законному місці серед провідних світових держав. Ми вітаємо її прапор на морях. І передусім ми раді, що зв'язки між російським народом і нашими двома братніми народами по обидві сторони Атлантики набувають більш регулярного і сталого характеру. Водночас я вважаю своїм обов'язком привернути вашу увагу до деяких фактів, які дають уявлення про нинішнє становище в Європі, викладаючи їх такими, якими вони мені видаються, проти чого, сподіваюсь, ви не заперечуватимете.

Через увесь континент від Штеттіна на Балтиці до Трієста на Адріатиці на Європу опустилася залізна завіса. По той бік завіси опинилися усі столиці древніх держав Центральної і Східної Європи – Варшава, Берлін, Прага, Відень, Будапешт, Белград, Бухарест, Софія. Усі ці відомі міста і мешканці в цих районах опинилися в межах того, що я називаю сферою радянського впливу. Вплив цей проявляється у різних формах, однак уникнути його не може ніхто. Більш того, всі вони зазнають відчутного зростаючого контролю з боку Москви. Лише Афіни, столиця стародавньої та вічно прекрасної Греції, з їх безсмертною славою мають можливість визначати своє майбутнє на вільних і рівних виборах за участю британських, американських і французьких спостерігачів. Польський уряд, який знаходиться під контролем Росії, захочується нею до

величезних і здебільшого несправедливих санкцій щодо Німеччини, що призведе до масових вигнань мільйонів німців у прикрях і небачених масштабах за межі Польщі. Комуністичні партії східноєвропейських держав, які завжди були вельми нечисленними, набули величезної ролі в житті своїх країн, що явно не пропорційно кількості членів партії, а тепер прагнуть встановити усюди тоталітарний контроль. Уряди в усіх цих країнах інакше як поліцейськими назвати не можна, й до сьогодні, за винятком Чехословаччини, у них немає справжньої демократії.

Туреччина і Персія дуже занепокоєні територіальними претензіями, котрі до них висувуються Москвою, і тим тиском, якого вони зазнають у зв'язку з цим. А у Берліні росіяни роблять спроби створити щось на кшталт комуністичної партії з тим, щоби вона стала правлячою в окупованій ними зоні Німеччини, і з цією метою надають спеціальні привілеї низці лівих німецьких лідерів. А між тим, після боїв у червні минулого року американські і британські війська, відповідно до досягнутих раніше угод, відійшли на захід вглиб аж до 150 миль, причому по усій лінії фронту, довжиною майже у 400 миль, тим самим віддавши цю велику територію нашим російським союзникам, хоча вона і була завойована західними арміями. І якщо нині Радянський уряд зробить спробу, всупереч бажанню Заходу, сепаратними діями створити у своїй зоні прокомуністичну Німеччину, це викличе нові та вельми серйозні проблеми в британській і американській зонах, оскільки надасть переможеним німцям можливість влаштувати торг між Радами і західними демократіями. Які би висновки не робилися з цих фактів, - а усе це факти, а не мої пусті вигадки - ми бачимо сьогодні не ту демократичну Європу, за яку ми воювали. І це не та Європа, яка може стати гарантом створення міцного миру.

Повоєнний світ не може стати по-справжньому безпечним без побудови нової, єдиної Європи, жодна з націй якої не повинна почуватися виштовхнутою назавжди з європейської сім'ї народів. Причиною обох світових воєн, свідками яких ми були, як і будь-яких інших воєн у минулому, були чвари між сильними корінними європейськими народами. Двічі

протягом останньої чверті століття ми бачили, як Сполучені Штати проти своїх бажань і традицій та всупереч досить зрозумілого небажання брати участь у конфліктах, були все ж утягнуті у війну непереборними силами для того, щоби забезпечити перемогу правого діла, але лише після жажливої бійні та спустошень. Двічі Сполучені Штати були змушені посилати на війну мільйони своїх молодих людей за Атлантичний океан, де вони знаходили війну і хаос, але сьогодні війна і хаос будуть самі знаходити ту країну, де б вони хотіли панувати, в якій точці Землі вона б не була - чи там, де сонце сходить, чи там, де воно заходить, чи десь між цими точками. Ось чому ми маємо, діючи в рамках Організації Об'єднаних Націй і відповідно з її Статутом, робити все залежне від нас заради досягнення великої мети - забезпечення міцного миру в Європі. Це, на мою думку, місія виняткової важливості.

По наш бік «залізної завіси», яка поділила Європу навпіл, теж існують причини для стурбованості. Хоча серйозному зростанню впливу італійської комуністичної партії заважає той факт, що вона змушена підтримувати зазіхання комуністично налаштованого маршала Тито на колишні італійські території в районі верхньої частини Адріатичного моря, майбутнє Італії залишається невизначеним. Щодо Франції, то я не можу уявити відродження Європи без відтворення колишнього значення цієї великої сильної країни. Все своє життя в політиці я виступав за існування сильної Франції й ніколи, навіть у найважчі часи, не втрачав віри в її майбутнє. Й сьогодні я не втрачаю цієї віри.

Однак у багатьох країнах в усьому світі далеко від кордонів Росії створені комуністичні п'яті колони, що діють у цілковитій єдності і в абсолютному підпорядкуванні директивам, які вони отримують із комуністичного центру. Комуністичні партії, або п'яті колони в усіх цих країнах становлять велику і, на жаль, зростаючу небезпеку для християнської цивілізації, й винятком є лише Британська Співдружність і Сполучені Штати, де комуністичні ідеї поки що не отримали значного поширення.

Все це реальні факти, про які доводиться говорити відразу

ж після великої перемоги, отриманої нами, спільно з нашими доблесними товаришами по зброї, в ім'я свободи і демократії в усьому світі. Проте якими б прикрими не видавалися нам ці факти, було б надзвичайно нерозумно і недалекоглядно з нашого боку не бачити їх і не робити з них належних висновків, поки ще не надто пізно.

Занепокоєння також викликають справи на Далекому Сході, особливо в Маньчжурії. Умови угоди, досягнутої на Ялтинській конференції, до якої я був причетним, були дуже вигідними для Радянської Росії, й пояснюється це тим, що вона укладалася в той час, коли ніхто не міг знати напевно, що війна з Німеччиною не затягнеться до літа, а то й до осені 1945 року. З іншого боку, тоді усім здавалося, що війна з Японією буде тривати не менше 18 місяців після закінчення війни з Німеччиною. В Америці ви настільки добре інформовані про Далекий Схід і є такими вірними друзями Китаю, що немає потреби докладно говорити про становище там.

Я вважав себе зобов'язаним змалювати вам ту зловісну тінь, яка нависла над нашим світом - як на Заході, так і на Сході. Під час укладання Версальського договору я займав високу посаду міністра і був близьким другом пана Ллойд Джорджа, який очолював делегацію Великобританії у Версалі. Хоча я і не погоджувався багато з чим із того, що там відбувалося, в цілому Версальська зустріч справила на мене незабутнє враження. Нинішня ситуація вселяє в мене значно менше оптимізму, ніж тодішня. Ті дні були часом великих очікувань і безмежної впевненості у тому, що воєн більше не буде і що Ліга Націй зможе вирішити будь-які міжнародні проблеми. Сьогодні я не маю таких надій і не відчуваю абсолютної впевненості у безмарному майбутньому нашого змученого світу.

Водночас я жено від себе думку, що нова війна неминуча, тим більш у недалекому майбутньому. І саме тому, що я впевнений, що наші долі все ще у наших руках і ми в змозі врятувати майбутнє. Саме тому я вважаю своїм обов'язком висловитися з цього питання, скориставшись наданою мені чудовою нагодою. Я не вірю, що Радянський Союз хоче нової

війни. Швидше, вона хоче, так це побільше плодів минулої війни і можливості нескінченного нарощування своєї могутності з одночасною експансією своєї ідеології. Сьогодні, поки ще є час, наше головне завдання полягає у відвертанні нової війни та у створенні в усіх країнах необхідних умов для розвитку свободи і демократії, й вирішувати це завдання ми повинні якнайскоріше. Наші труднощі і небезпеки не щезнуть, якщо ми заплющимо очі чи просто будемо чекати, що станеться, або будемо проводити політику нескінченних поступок і компромісів. Нам потрібна тверда і розумна політика угод і договорів на взаємоприйнятній основі, і чим довше ми будемо з цим затягувати, тим більше труднощів і небезпек у нас виникне.

З того, що я спостерігав у поведінці наших російських друзів і союзників під час війни, я виніс переконання, що більш за все вони поважають силу, і ні до чого не мають менше поваги, як до воєнної слабкості. Тому ми маємо відмовитися від доктрини рівноваги сил, або, як її ще називають, доктрини політичної рівноваги між державами, яка вже своє віджила. Ми не можемо і не повинні будувати свою політику, виходячи з мінімальної переваги, яка може спокусити будь-кого помірятися з нами силами. Якщо західні країни будуть єдині у своїй твердій відданості принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй, то вони своїм прикладом навчать цих принципів інших. Якщо ж вони будуть роз'єднані у своїх діях або почнуть нехтувати своїм обов'язком і втратять дорогоцінний час, то нас і справді може очікувати катастрофа.

Коли свого часу я побачив небезпеку, що наближалася, і звернувся до своїх співгромадян і до усього світу із закликом зупинити її, ніхто не прислухався до моїх слів. А між тим аж до 1933 чи навіть до 1935 року Німеччину ще можна було врятувати від страшної долі, що спіткала її, і людство уникнуло б тих незчисленних бід, які обрушив на нього Гітлер. Ніколи ще у світовій історії не було війни, якої можна було б так легко уникнути, як недавньої кривавої бійні, що спустошила величезні території на земній кулі. Потрібно було лише своєчасно вжити необхідних заходів, і, я переконаний,

Другої світової війни можна було запобігти, причому без єдиного пострілу, а Німеччина змогла би стати процвітаючою і могутньою країною, яку всі поважають. Однак ніхто не вірив у небезпеку, що насувається, і поступово, одна за одною, країни світу виявилися втягнутими у жакливий вир війни. Ми повинні не допустити повторення такої катастрофи і домогтися цього маємо сьогодні, в 1946 році, можливо тільки шляхом налагодження нормальних відносин і цілковитого взаєморозуміння з Росією під егідою Організації Об'єднаних Націй. Підтримка таких відносин протягом багатьох і багатьох мирних років має забезпечуватися не тільки авторитетом ООН, але й усією могутністю США, Великобританії та інших англомовних країн і їхніх союзників. Така у загальних рисах суть моїх пропозицій, які я дозволив собі висловити моїй шановній аудиторії у своєму сьогоднішньому виступі, котрий я назвав «Мускули миру».

Ніхто не повинен недооцінювати силу Великобританії і Британської Співдружності націй. Так, сьогодні 46 мільйонів британців на нашому острові дійсно зазнають труднощів із продовольством, яким в умовах воєнного часу вони могли забезпечити себе лише наполовину, і становище поки що не змінюється на краще; так, відбудова промисловості і відродження нашої міжнародної торгівлі після 6 років виснажливої війни дається нам нелегко і вимагає від нас ще немало зусиль, однак це не означає, що ми не зможемо пережити ці тяжкі роки злигоднів і випробувань з такою самою честю, з якою пройшли через роки війни. Не мине й півстоліття, як 70 або 80 мільйонів британців, які мешкають як на нашому маленькому острові, так і по всьому широкому світі – що не заважає їм бути єдиними у своїй відданості давнім британським традиціям, британському способу життя і справі збереження миру між народами – будуть жити у злагоді та щасті, користуючись усіма благами цивілізації. Якщо народи Великобританії і Британської Співдружності націй об'єднують свої зусилля з народом Сполучених Штатів Америки на основі тісного співробітництва в усіх галузях і сферах – і в повітрі, і на морі, і в науці, і в технології, і в культурі, - то світ забуде про той неспокійний час, коли

горезвісна та нестійка рівновага сил могла провокувати деякі країни на проведення політики непомірних амбіцій і авантюризму, і людство нарешті зможе жити в умовах повної та гарантованої безпеки. Якщо ми будемо твердо дотримуватися принципів, передбачених Статутом Організації Об'єднаних Націй, і йти вперед зі спокійною і тверезою впевненістю у своїй силі, проте не домагаючись при цьому чужих територій чи багатств і не прагнучи встановити тотальний контроль над думками наших громадян; якщо моральні та матеріальні сили британців і їхня відданість високим ідеалам будуть об'єднані з вашими у братньому союзі наших країн і народів, то перед нами відкриється широка дорога в майбутнє – і не тільки перед нами, але й перед усім людством, і не тільки протягом життя одного покоління, але й на багато століть уперед.

**Думка Сталіна
про Фултонську промову Черчілля
(Інтерв'ю Й.В. Сталіна газеті "Правда" про
промову Черчілля у Фултоні, 14 березня 1946 року)**

Питання. Як Ви розцінюєте останню промову пана Черчілля, виголошену ним у Сполучених Штатах Америки?

Відповідь. Я розцінюю її як небезпечний акт, розрахований на те, щоб посіяти насіння розбрату між союзними державами і утруднити їх співробітництво.

Питання. Чи можна вважати, що промова пана Черчілля завдає шкоди справі миру і безпеки?

Відповідь. Безумовно, так. По суті справи пан Черчілль стоїть тепер на позиції паліїв війни. І пан Черчілль тут не самотній, - у нього є друзі не тільки в Англії, але і у Сполучених Штатах Америки.

Слід зазначити, що пан Черчілль і його друзі дивно нагадують у цьому відношенні Гітлера і його друзів. Гітлер почав справу розв'язування війни з того, що проголосив расову теорію, оголосивши, що лише люди, які розмовляють

німецькою, є повноцінною нацією. Пан Черчілль починає справу розв'язування війни також із расової теорії, стверджуючи, що лише нації, які розмовляють англійською, є повноцінними націями, покликаними вершити долі всього світу. Німецька расова теорія привела Гітлера і його друзів до того висновку що німці як єдино повноцінна нація мають панувати над іншими націями. Англійська расова теорія приводить пана Черчілля та його друзів до того висновку, що нації, які розмовляють англійською, як єдино повноцінні повинні панувати над рештою націй світу.

По суті справи пан Черчілль і його друзі в Англії і США пред'являють націям, які не розмовляють англійською, щось на кшталт ультиматуму: визнайте наше панування добровільно, і тоді все буде в порядку, - інакше неминуча війна.

Але нації проливали кров протягом п'яти років жорстокої війни ради свободи і незалежності своїх країн, а не ради того, щоб замінити панування Гітлерів на панування Черчіллів. Цілком вірогідно тому, що нації, які не розмовляють англійською і разом з тим складають величезну більшість населення світу, не згодяться піти в нове рабство.

Трагедія пана Черчілля полягає в тому, що він як закоренілий торі не розуміє цієї простої та очевидної істини.

Безперечно, що установка пана Черчілля є установкою на війну, заклик до війни із СРСР. Ясно також і те, що така установка пана Черчілля несумісна із чинним союзним договором між Англією і СРСР. Правда пан Черчілль для того, щоб заплутати читачів, мимохідь заявляє, що термін радянсько-англійського договору про взаємодопомогу і співробітництво цілком можна було б продовжити до 50 років. Однак як поєднати подібну заяву пана Черчілля з його установкою на війну з СРСР, із його проповіддю війни проти СРСР?

Ясно, що ці речі ніяк не можна поєднати. І якщо пан Черчілль, що закликає до війни з Радянським Союзом, вважає разом з тим можливим продовження терміну англо-радянського договору до 50 років, то це означає, що він розглядає цей договір як порожній (пустий) папірець,

потрібний йому лише для того, щоб прикрити ним і замаскувати свою антирадянську установку. Тому не можна ставитися серйозно до фальшивих заяв друзів пана Черчілля в Англії про продовження терміну радянсько-англійського договору до 50 і більше років. Продовження строку договору не має сенсу, якщо одна із сторін порушує договір і перетворює його на порожній папірець.

Питання. Як Ви розцінюєте ту частину промови пана Черчілля, де він нападає на демократичний лад сусідніх із нами європейських держав і де він критикує добросусідські взаємовідносини, що встановилися між цими державами і Радянським Союзом?

Відповідь. Ця частина промови пана Черчілля являє собою суміш елементів наклепу з елементами грубості і нетактовності.

Пан Черчілль стверджує, що "Варшава, Берлін, Прага, Відень, Будапешт Белград, Бухарест, Софія - всі ці знамениті міста і населення в їх районах знаходяться в радянській сфері і всі підпорядковані в тій або іншій формі не тільки радянському впливу, але і значною мірою зростаючому контролю Москви". Пан Черчілль кваліфікує все це як "експансіоністські тенденції", що не мають меж, Радянського Союзу

Не потрібно особливих зусиль, щоб показати, що пан Черчілль грубо і безпардонно зводить наклеп тут як на Москву, так і на поймаєні сусідні з СРСР держави.

По-перше, абсолютно абсурдно говорити про винятковий контроль СРСР у Відні і Берліні, де є Союзні Контрольні Ради із представників чотирьох держав і де СРСР має лише 1/4 частину голосів. Буває, що деякі люди не можуть не обмовляти, однак треба все-таки знати міру.

По-друге, не можна забувати такої обставини. Німці вторглися у СРСР через Фінляндію, Польщу, Румунію, Угорщину. Німці могли вторгнутися через ці країни тому, що в цих країнах існували тоді уряди, ворожі Радянському Союзу. Внаслідок німецького вторгнення Радянський Союз безповоротно втратив у боях із німцями, а також через німецьку окупацію і угон радянських людей на німецьку

каторгу близько семи мільйонів людей. Інакше кажучи, Радянський Союз втратив людьми у декілька разів більше, ніж Англія і Сполучені Штати Америки, разом узяті. Можливо, що десь схильні забувати ці колосальні жертви радянського народу, що забезпечили звільнення Європи від гітлерівського ярма. Але Радянський Союз не може забути про них. Питається, що ж може бути дивного в тому, що Радянський Союз, прагнучи убезпечити себе на майбутнє, намагається домогтися того, щоб у цих країнах існували уряди, що лояльно ставляться до Радянського Союзу? Як можна, не втративши глузд, кваліфікувати ці мирні прагнення Радянського Союзу як експансіоністські тенденції нашої держави?

Пан Черчилль стверджує, що "Польський уряд, що знаходиться під контролем росіян, заохочується до величезних і несправедливих посягань на Німеччину".

Тут що ні слово, то грубий і образливий наклеп. Сучасною демократичною Польщею керують видатні люди. Вони довели на ділі, що уміють захищати інтереси і гідність батьківщини так, як не вміли цього робити їхні попередники. Яка є у пана Черчілля підстава стверджувати, що керівники сучасної Польщі можуть допустити у своїй країні "панування" представників яких би то не було іноземних держав? Чи не тому зводить наклеп тут пан Черчілля на "росіян", що має намір посягти насіння розбрату у відносинах між Польщею і Радянським Союзом?..

Пан Черчілля незадоволений, що Польща зробила поворот у своїй політиці в бік дружби і союзу з СРСР. Був час, коли у взаємовідносинах між Польщею і СРСР переважали елементи конфліктів і протиріч. Ця обставина давала змогу державним діячам на кшталт пана Черчілля грати на цих суперечностях, приборати до рук Польщу під виглядом захисту від росіян, залякувати Росію примарою війни між нею і Польщею та зберігати за собою позицію арбітра. Однак цей час пішов у минуле, бо ворожнеча між Польщею і Росією поступилася місцем дружбі між ними, а Польща, сучасна демократична Польща, не бажає бути більше гральним м'ячем в руках іноземців. Мені видається, що саме ця обставина дратує пана Черчілля і штовхає

його до грубих, нетактовних випадів проти Польщі. Чи легко сказати: йому не дають грати за чужий рахунок...

Щодо нападок пана Черчілля на Радянський Союз у зв'язку з розширенням західних кордонів Польщі за рахунок захоплених у минулому німцями польських територій, то тут, як мені здається, він явним чином пересмикує карти. Як відомо, рішення про західні кордони Польщі ухвалене на Берлінській конференції трьох держав на основі вимог Польщі. Радянський Союз неодноразово заявляв, що він вважає вимоги Польщі правильними і справедливими. Цілком ймовірно, що пан Черчілля незадоволений цим рішенням. Але чому пан Черчілля, не шкодуючи стріл проти позиції росіян у цьому питанні, приховує від своїх читачів той факт, що рішення було ухвалено на Берлінській конференції одностайно, що за рішення голосували не тільки росіяни, але й також англійці і американці? Для чого знадобилося пану Черчіллю вводити людей в оману?

Пан Черчілля далі стверджує, що "комуністичні партії, які були дуже нечисленними в усіх цих східних державах Європи, досягли виняткової сили, що набагато перевершує їх чисельність, і прагнуть усюди встановити тоталітарний контроль, поліцейські уряди, переважають майже в усіх цих країнах і до теперішнього часу, за винятком Чехословаччини, в них не існує справжньої демократії".

Як відомо, в Англії управляє нині державою одна партія, партія лейбористів, причому опозиційні партії позбавлені права брати участь в уряді Англії. Це називається у пана Черчілля справжнім демократизмом. В Польщі, Румунії, Югославії, Болгарії, Угорщині управляє блок декількох партій - від чотирьох до шість партій, причому опозиції, якщо вона є більш чи менш лояльною, забезпечено право участі в уряді. Це називається у пана Черчілля тоталітаризмом, тиранією, поліцейщиною. Чому, на якій підставі, - не чекайте відповіді від пана Черчілля. Пан Черчілля не розуміє, в яке смішне становище він ставить себе своїми галасливими промовами про тоталітаризм, тиранію, поліцейщину.

Пану Черчіллю хотілося б, щоб Польщею управляв Соснковський і Андерс, Югославією - Михайлович і Павеліч,

Румунією - князь Штирбей і Радеску, Угорщиною і Австрією - якийсь король із дому Габсбургів і т.п. Пан Черчілль хоче запевнити нас, що ці пани з фашистського підворіття можуть забезпечити "справжній демократизм". Такий "демократизм" пана Черчілля.

Пан Черчілль вештається біля правди, коли він говорить про зростання впливу комуністичних партій у Східній Європі. Слід, однак, зазначити, що він не зовсім точний. Вплив комуністичних партій виріс не лише у Східній Європі, але майже в усіх країнах Європи, де раніше панував фашизм (Італія, Німеччина, Угорщина, Болгарія, Фінляндія) або де мала місце німецька, італійська або угорська окупація (Франція, Бельгія, Голландія, Норвегія, Данія, Польща, Чехословаччина, Югославія, Греція, Радянський Союз тощо).

Зростання впливу комуністів не можна вважати випадковістю. Він є цілком закономірним явищем. Вплив комуністів виріс тому, що у важкі роки панування фашизму в Європі комуністи виявилися надійними, сміливими самовідданими борцями проти фашистського режиму, за свободу народів. Пан Черчілль іноді згадує у своїх промовах про "простих людей з невеликих будинків", по-панськи поплескуючи їх по плечу і прикидаючись їх другом. Проте ці люди не такі вже й прості, як може видатися на перший погляд. У них, у "простих людей", є свої погляди, своя політика, і вони вміють постояти за себе. Це вони, мільйони цих "простих людей", забалотували в Англії пана Черчілля і його партію, віддавши свої голоси лейбористам. Це вони, мільйони цих "простих людей", ізолювали в Європі реакціонерів, прибічників співробітництва з фашизмом і віддали перевагу лівим демократичним партіям. Це вони, мільйони цих "простих людей", випробувавши комуністів у вогні боротьби і опору фашизму, вирішили, що комуністи цілковито заслуговують на довіру народу. Так виріс вплив комуністів в Європі. Такий закон історичного розвитку.

Звичайно, пану Черчіллю не подобається такий розвиток подій, і він б'є на сполох, апелюючи до сили. Але йому також не подобалася поява радянського режиму у Росії після Першої світової війни. Він також бив тоді на сполох і організував

воєнний похід "14 держав" проти Росії, поставивши собі за мету повернути назад колесо історії. Проте історія виявилася сильніше за черчіллівську інтервенцію, і донкіхотські замашки пана Черчілля призвели до того, що він зазнав тоді повної поразки. Я не знаю, чи вдасться пану Черчіллю і його друзям організувати після Другої світової війни новий похід проти "Східної Європи". Але якщо їм це вдасться, - що малоймовірно, бо мільйони "простих людей" стоять на варті справи миру, - то можна з упевненістю сказати, що вони будуть биті так само, як вони були биті у минулому, 26 років тому.

**Промова Гарі С. Трумена
на засіданні Конгресу 12 березня 1947 р.
(„Доктрина Трумена”)**

Серйозність ситуації, що склалася сьогодні у світі, вимагає мого виступу перед об'єднаною сесією Конгресу. Зовнішня політика і національна безпека нашої країни знаходяться під загрозою. Один аспект нинішньої ситуації, яку я пропоную зараз для вашого розгляду і винесення ухвали, стосується Греції і Туреччини. Сполучені Штати отримали від грецького Уряду прохання про фінансову і економічну допомогу. Попередні повідомлення від американської економічної місії в Греції та інформація від американського посла в цій країні, підтверджують переконання грецького Уряду, що допомога конче необхідна, щоб Греція могла залишитися вільною країною.

Я не думаю, що американські люди і Конгрес не побажають почути прохання грецького уряду. Греція не багата країна. Нестача природних ресурсів завжди змушувала грецьких людей наполегливо працювати, щоб вижити. З 1940 р. ця працелюбна, мирна країна перенесла вороже вторгнення, чотири роки жорстокої окупації і міжусобну боротьбу.

Коли війська союзників звільнили Грецію, вони побачили,

що, відступаючи, німці зруйнували фактично всі залізниці і шосейні дороги, портові споруди, комунікації і торговий флот. Більше тисячі сіл були спалені. Худоба і домашня птиця майже зникли. Інфляція знищила практично всі заощадження. Внаслідок цих трагічних подій, войовнича меншість, експлуатуючи людську свідомість, спромоглася створити політичний хаос, який заважає відновленню економіки.

У Греції сьогодні немає капіталів, щоб фінансувати імпорту тих товарів, які є життєво важливими. Країна відчайдушно потребує фінансової і економічної допомоги, щоб відновити закупівлі їжі, одягу, палива і насіння, які конче необхідні для життєво важливих потреб її людей і доступні лише з-за кордону. Греція потребує допомоги, щоб імпортувати товари, необхідні для відновлення внутрішнього ринку і безпеки. Грецький уряд також попросив допомогу досвідчених американських адміністраторів, економістів і техніків, щоб фінансова та інша допомога, що надається Греції, використовувалася б ефективно у створенні стійкої і самостійної економіки і в покращанні її державної служби.

Самому існуванню грецької держави сьогодні загрожують терористичні дії декількох тисяч озброєних партизан, очолюваних комуністами, які кидають виклик владі уряду в багатьох районах країни, особливо на північному кордоні. Тим часом, грецький Уряд нездатний впоратися з ситуацією. Грецька армія мала і погано екіпірована. Вона потребує постачання і озброєння для того, щоб відновити владу уряду над всією територією Греції. Сполучені Штати зобов'язані надати Греції цю допомогу. Немає ніякої іншої країни, до якої ще може звернутися демократична Греція. Ніяка інша нація не бажає і не спроможна забезпечити необхідну підтримку демократичному грецькому уряду.

Важливо зазначити, що грецький Уряд попросив нас допомогти йому в ефективному використанні фінансової та іншої допомоги, яку ми можемо надати Греції, і в поліпшенні її державної служби. Це має найважливіше значення, оскільки ми контролюємо використання будь-яких засобів і коштів, наданих цій країні.

Немає ідеальних урядів. Одне з головних достоїнств

демократії, проте, полягає в тому, що її недоліки завжди знаходяться на виду в усіх, і при демократичних процесах вони можуть бути виправлені. Уряд Греції не ідеальний. Однак він представляє вісімдесят п'ять відсотків членів грецького Парламенту, які були обрані на виборах минулого року. Іноземні спостерігачі, включаючи 692 американських, зійшлися в думці, що ці вибори були справедливим вираженням волевиявлення народу Греції.

Грецький Уряд працював у атмосфері хаосу і екстремізму. Він робив помилки. Надання допомоги цій країні не означає, що Сполучені Штати потурають всьому, що грецький Уряд зробив або зробить. Ми засудили у минулому, і ми засудуємо тепер будь-які екстремістські заходи щодо інакомислячих і закликаємо до більшої терпимості.

Сусід Греції, Туреччина, також заслуговує нашої уваги. Майбутнє Туреччини, як незалежної і економічно значущої країни, не менш важливе для демократичного світу, ніж майбутнє Греції. Ситуація, в якій Туреччина опинилася сьогодні, значно відрізняється від ситуації в Греції. Туреччину обійшли стороною ті біди, які були в сусідній країні. І протягом війни Сполучені Штати і Великобританія надавали Туреччині матеріальну допомогу.

Проте зараз Туреччина потребує нашої підтримки, щоб здійснити необхідну модернізацію для збереження її територіальної цілісності. Британський уряд повідомив нас, що через його власні труднощі він більше не може надавати фінансову і економічну допомогу Туреччині. Як і у випадку з Грецією, ми виявились єдиною країною, яка спроможна надати цю допомогу. Одна з головних цілей зовнішньої політики Сполучених Штатів - створення необхідних умов, в яких ми та інші народи світу будемо в змозі захистити спосіб життя людей, вільний від будь-якого примусу. Це було вирішальною причиною війни з Німеччиною і Японією. Наша перемога була отримана над країнами, які прагнули нав'язати свою волю і свій спосіб життя іншим націям.

Щоб гарантувати мирний розвиток народів, вільних від примусу, Сполучені Штати взяли участь у створенні Організації Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй була створена з

метою забезпечення свободи і незалежності всіх її членів. Ми повинні підтримувати вільні нації, їх демократичні установи і їх національну цілісність проти агресивних зазіхань з боку тоталітарних режимів, що підривають мир у всьому світі шляхом прямої або непрямой агресії, і, отже, і безпеку Сполучених Штатів.

Народам багатьох країн світу нещодавно нав'язали тоталітарні режими всупереч їх бажанню. Уряд Сполучених Штатів часто протестував проти політики примусу і залякування, в порушення Ялтинської угоди, в Польщі, Румунії і Болгарії. Я повинен також заявити, що в багатьох інших країнах були схожі події.

Зараз майже кожна нація у світі повинна вибрати між альтернативними способами життя. Вибір надто часто далеко не вільний. Один спосіб життя заснований на волі більшості і відрізняється вільними демократичними установами, вільними виборами, гарантіями свободи особи, свободи слова і релігії і свободи від політичного утиску. Другий спосіб життя заснований на бажанні меншості, насильно накладеного на більшість. Він відрізняється терором і гнобленням, керованою пресою і придушенням особистих свобод.

Я вважаю, що Сполучені Штати повинні підтримувати вільні народи, які чинять опір агресії озброєної меншості або зовнішньому тиску. Я вважаю, що ми повинні допомогти у звільненні народів, щоб вони самі могли вирішувати свою власну долю. Я вважаю, що наша допомога повинна бути передусім економічною і фінансовою, що приведе до економічної стабільності і таким чином справить свій вплив на політичні процеси.

Світ не стоїть на місці і статус-кво не непорушний. Однак ми не можемо дозволити зміни в рівновазі сил у порушення Статуту Організації Об'єднаних Націй такими методами, як примус або агресія.

Необхідно поглянути на карту, щоб зрозуміти, що виживання і цілісність грецької нації мають серйозне значення у значно ширшій перспективі. Якби Греція підпала під контроль озброєної меншості, цей ефект міг би поширитися на її сусіда – Туреччину. Безладдя і анархія могли б розпо-

всюдитися по всьому Близькому Сходу. Крім того, зникнення Греції як незалежної держави справило б великий вплив на вільні країни Європи, що відновлюються після війни. Це буде справжньою трагедією, якщо ці країни, які так довго боролися за свою свободу, втратили б її. Крах вільних установ і втрата незалежності було б катастрофічним не тільки для них, але і для всього світу. Якщо ми виявимося не в змозі допомогти Греції і Туреччині в цю фатальну годину, то це матиме далекосяжні наслідки як для Заходу, так і для Сходу.

Ми повинні здійснити безпосередні і рішучі дії. Тому я прошу, щоб Конгрес надав для допомоги Греції і Туреччині 400 мільйонів доларів протягом періоду, що закінчується 30 червня 1948 року. Окрім цих грошей, було б добре, щоб Конгрес дозволив відправку американського цивільного і військового персоналу до Греції і Туреччини на прохання цих країн, щоб допомогти в задачах державної модернізації і заради нагляду за використанням фінансової і матеріальної допомоги.

Сполучені Штати вклали 341 мільярд доларів у перемогу в Другій світовій війні. Це - інвестиції у світову свободу і мир у всьому світі. Допомога, яку я прошу для Греції і Туреччини, складає дещо більше ніж одну десяту частину відсотка цих інвестицій. Це - лише здоровий глузд, що ми повинні зберегти свої інвестиції і упевнитися, що все це не було марним. Насіння тоталітарних режимів розносяться і проростають у злому ґрунті бідності і боротьби. Вони досягають свого абсолютного зростання, коли надія людей на краще життя вмирає.

Ми повинні підтримати цю надію. Вільні народи світу звертаються до нас з проханням про підтримку їх свободи. Якщо ми коливаємося в нашому лідерстві, ми можемо піддати небезпеці мир у всьому світі. І, звичайно, ми піддамо небезпеці добробут нашої нації.

Велика відповідальність покладена на нас останніми подіями. І я впевнений, що Конгрес не відмовиться від цієї відповідальності.

**Промова держсекретаря США
Дж. Маршалла 5 червня 1947 р. в Гарвардському
Університеті („План Маршалла”)**

Я не можу не повідомити вас, що ситуація у світі залишається вкрай серйозною. Це, мабуть, зрозуміло всім мислячим людям. Коли говорять про потреби відновлення Європи, то правильно оцінюють масштаби людських втрат, очевидне руйнування міст, заводів, шахт і залізниць, проте за останні місяці стало ясно, що це очевидне руйнування, ймовірно, носить менш серйозний характер порівняно із зрушеннями в самій структурі європейської економіки. Останні десять років умови були надзвичайно ненормальними. Гарячкова підготовка до війни охоплювала усі аспекти народного господарства. Машини виробили свій ресурс або зовсім застаріли. Згідно з руйнівним для економіки нацистським законом, фактично кожне підприємство було пристосовано для потреб німецької військової машини.

Найстаріші комерційні зв'язки, приватні установи, банки, страхові компанії і пароплавства зникли через розорення чи шляхом поглинання або націоналізації. Ділові структури Європи протягом війни прийшли в цілковитий занепад. Відновлення було серйозно затримано тим фактом, що дотепер, через два роки по завершенні воєнних дій, мирна угода з Німеччиною і Австрією ще не підписана.

Є ще один аспект даного питання, який є одночасно і цікавим і серйозним. Фермери завжди виробляли продукти харчування, щоб обміняти їх у міста на інші потреби життя. Цей розподіл праці - основа сучасної цивілізації. Тепер він знаходиться під загрозою. Міста і міські галузі промисловості не виробляють потрібні товари, щоб обміняти їх на продовольство у фермерів. Існує величезний брак сировини і палива. Машин, як я вже сказав, не вистачає або ж вони абсолютно зношені. Фермери не можуть знайти необхідні їм товари у продажу. Тим часом, люди в містах мають потребу в їжі і паливі, в деяких областях Європи постає примара голоду. Тому уряди вимушені використовувати свої бюджетні гроші і

кредити, щоб закупити товари першої необхідності за кордоном. Це вичерпує капітал, який конче необхідний для реконструкції економіки. Сучасна система поділу праці, на якій базується обмін продуктами, ризикує зламатися. Правда полягає в тому, що на наступні три або чотири роки потреби Європи в іноземному продовольстві та інших найважливіших продуктах - в основному з Америки - настільки перевищують її нинішню платіжну спроможність, що їй потрібно надати значну додаткову допомогу, або вона зіткнеться з дуже серйозним загостренням ситуації в економічній, соціальній і політичній сферах.

Крім деморалізуючого ефекту для світу в цілому і можливих заворушень, які можуть виникнути внаслідок відчаю знедолених народів, всім повинні бути очевидні наслідки для економіки Сполучених Штатів. Логічно, що Сполучені Штати мусять зробити те, що спроможні зробити, щоб допомогти в стабілізації світової економіки, без якої не може бути ніякої політичної стабільності і ніякої упевненості в мирі. Наша політика спрямована не проти якої-небудь країни або доктрини, а проти голоду, злиднів, відчаю і хаосу. Її мета - відродження світової економіки, щоб за її допомогою створити такі політичні і соціальні умови, в яких можуть існувати вільні установи.

Будь-який уряд, який має бажання надати допомогу у відбудові інших країн, зустрине розуміння і отримає підтримку з боку Уряду Сполучених Штатів. Жодний уряд, що маневрує з метою заблокувати відбудову інших країн, не може чекати від нас допомоги. Більш того, уряди, політичні партії або групи, які намагаються увічнити людську убогість для того, щоб одержати політичні або інші дивіденди, зіткнуться з протидією Сполучених Штатів.

Величезне значення для вирішення цієї проблеми полягає в розумінні американців характеру проблеми і засобів, які будуть застосовані для її вирішення. Політична прихильність і упередження не повинні грати тут ніякої ролі. Лише у разі готовності з боку наших людей мужньо зустріти ту величезну відповідальність, покладену на нас ходом історії, труднощі, про які я сказав, можуть і будуть подолані.

**Промова президента США
Рональда Рейгана 16-го лютого 1985 р.
(„Доктрина Рейгана”)**

Співвітчизники - американці!

Однією з найбільш надихаючих подій останніх років є те, що рух, спрямований проти комунізму, за свободу, охопив увесь світ. У Радянському Союзі і у Східній Європі ми бачимо дисидентів, в Польщі - рух "Солідарність". Ми бачимо борців за свободу в Афганістані, Ефіопії, Камбоджі та Анголі. Ці відважні чоловіки і жінки борються за відміну ганебної доктрини Брежнєва, яка підтверджує, що з падінням країни в темряву комуністичної тиранії, їй вже ніколи не вдасться побачити знову світло свободи.

Ніде ми не мали нагоди так наочно переконатися в цьому, як в Нікарагуа, чий сандиністський уряд являє собою марксистсько-ленінську кліку, яка уразила серця волелюбних співвітчизників, нав'язавши їм жорстоку диктатуру невдовзі після встановлення контролю над країною в 1979 р. Виступаючи як сателіт Радянського Союзу і Куби, сандиністи швидко взялися за придушення внутрішнього інакомислення, змусили замовкнути вільну пресу, почали переслідувати церкву і профспілки та порушили свою обіцянку про проведення вільних виборів. А зараз вони експортують наркотики, щоб отруїти нашу молодь, і об'єднують зусилля з терористами в Ірані, Лівії, з «Червоними бригадами» і Фронтом національного визволення Палестини. Сандиністи є не демократами, а комуністами, які прагнуть не свободи, а влади, є не творцями миролюбної держави, а будівниками фортеці Нікарагуа, що мають намір експортувати комунізм за межі своїх кордонів.

Істинні герої нікарагуанської боротьби – не комуністи, а революційно налаштовані поборники свободи - переконалися в тому, що їх революція виявилася зрадженою, і взялися за зброю, піднявши її проти зрадників. Ці чоловіки і жінки є сьогодні борцями за демократію, борцями опору, яких деякі називають «контрас». Ми називаємо їх борцями за свободу.

Сандиністська пропаганда називає їх найманцями і національними гвардійцями диктатора Сомоси, проте це брехня. Борців за свободу очолюють ті люди, які виступали проти Сомоси, а їх солдатами є селяни, фермери, крамарі і студенти - народ Нікарагуа. Ці відважні чоловіки і жінки заслуговують нашої допомоги. Вони не просять допомогти їм військами, а прохають надати їм лише технічну і фінансову підтримку, а також продовольчу допомогу. Ми не можемо обернутися до них спиною саме тоді, коли вони зазнають нестатків; такий вчинок з нашого боку означатиме зраду багатовікової відданості справі підтримки тих, хто бореться за свободу. Це не лише законно, але і цілковито узгоджується з нашою історією.

У ході нашої історії ми неодноразово допомагали всім у світі, хто боровся за свободу, демократію, незалежність і звільнення від тиранії. В XIX ст. ми підтримували Симона Болівара, Великого Визволителя. Ми підтримували польських патріотів, французький Опір та інших борців за свободу. Ми добре пам'ятаємо, як інші країни, так само як Франція, прийшли до нас із допомогою під час нашої власної революції. Повертатися до когось спиною не в американській традиції. І, на щастя для нас, ті, хто любив свободу двісті років тому, не відвернулися від нас.

Більшість із нас знає про героїзм Лафайєта, який волів стати братом тих, хто бився за американську незалежність у лавах Континентальної армії. Він вчинив більше, ніж просто брав участь в битвах. Він відправився у Францію і попросив у свого уряду фінансової допомоги для американських повстанців. І він повернувся до генерала Вашингтона з обіцянкою, що Франція надасть нам допомогу, включаючи великий контингент військ для підтримки в останній вирішальній кампанії. Саме ці французькі війська і сам Лафайєт допомогли завдати поразки генералу Корнуоллісу і забезпечити капітуляцію англійських військ під Йорктауном.

Америка могла б ніколи не народитися без допомоги і підтримки волелюбних народів Європи, без Лафайєта, фон Штойбена і Костюшка. І Америка цього не забула. Через більш ніж століття після нашої революції американські

солдати попрямували у Францію, щоб допомогти їм чинити опір в роки Першої світової війни. І вони сказали слова, які житимуть вічно в історії: «Лафайет, ми тут». Це не оповідання з якогось романтичного минулого. Так будувалася демократія, коли одна країна, один народ допомагав іншому під час найбільшої небезпеки. А сьогодні вільні народи Сальвадору, Гондурасу і Нікарагуа просять допомоги. В Нікарагуа є понад 15 тисяч борців за свободу, що б'ються за звільнення і демократію і допомагають Сальвадору в запобіганні підривної діяльності. Вони борються за те, щоб покінчити із тиранією та з її єдиним неминучим результатом - жорстокістю. Вони наші брати. Як ми можемо їх ігнорувати? Як ми можемо відмовити їм в допомозі, коли ми знаємо, що в кінцевому підсумку їх боротьба є і нашою боротьбою? Ми повинні пам'ятати: якщо сандиністи не будуть зараз зупинені, вони спробують, як і обіцяли, поширити комунізм в Сальвадорі, Коста-Ріці, Гондурасі - всюди.

Борці за свободу чинять тиск на сандиністів, щоб ті відмовилися від своїх методів і діяли не як комуністичні маріонетки, а як мирні демократи. Ми зобов'язані їм допомогти. Конгрес повинен зрозуміти, що американський народ підтримує боротьбу за свободу в Центральній Америці. Ми можемо врятувати їх, як ми вже колись їх врятували, лише якщо ми почнемо діяти, причому негайно.

До наступного тижня. Спасибі за те, що слухали мене, і нехай благословить вас Господь.

ЧАСТИНА II МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ДЕКЛАРАЦІЇ

Північноатлантичний договір (Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р.)

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

СТАТТЯ 1

Сторони зобов'язуються, як це визначено у Статуті Організації Об'єднаних Націй, вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй.

СТАТТЯ 2

Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться

усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

СТАТТЯ 3

Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

СТАТТЯ 4

Сторони консультуватимуться між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої із сторін.

СТАТТЯ 5

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні.

Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

СТАТТЯ 6

При застосуванні Статті 5 збройним нападом на одну або

більше Сторін слід вважати збройний напад, здійснений:

- на територію будь-якої із Сторін у Європі чи у Північній Америці, на алжирські департаменти Франції², на територію Туреччини чи на острови під юрисдикцією будь-якої із Сторін, розташовані в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака;

- на збройні сили, кораблі чи літальні апарати будь-якої із Сторін, які перебувають в межах цих територій або в якомусь іншому регіоні Європи, де на момент набуття цим Договором чинності були розміщені окупаційні війська будь-якої із Сторін, а також у Середземному морі чи в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака.

СТАТТЯ 7

Цей Договір не зачіпає і не повинен тлумачитися як такий, що будь-яким чином зачіпає права і обов'язки Сторін, які випливають для них як держав-членів із Статуту Організації Об'єднаних Націй, чи головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримку міжнародного миру й безпеки.

СТАТТЯ 8

Кожна сторона заявляє, що жодна з чинних міжнародних угод між нею та будь-якою іншою із Сторін чи будь-якою третьою державою не суперечить положенням цього Договору, і зобов'язується не укладати жодних міжнародних угод, що суперечать цьому Договору.

СТАТТЯ 9

Цим Договором Сторони засновують Раду, в якій кожна з них буде представлена для розгляду питань, пов'язаних з виконанням цього Договору. Рада буде організована таким чином, щоб її можна було скликати швидко і в будь-який час. Рада створить такі допоміжні органи, в яких вона може мати потребу: зокрема, вона негайно створить Комітет оборони, який рекомендуватиме засоби для виконання Статей 3 і 5.

СТАТТЯ 10

Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні. Будь-яка запрошена таким чином держава може стати Стороною у цьому Договорі шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить кожну із Сторін про депонування у нього кожного такого документа про приєднання.

СТАТТЯ 11

Цей Договір повинен бути ратифікованим, а його умови виконуватись усіма Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними процедурами. Ратифікаційні грамоти у найкоротший термін мають бути передані на депонування уряду Сполучених Штатів Америки, який повідомить усі інші Сторони, що підписали цей Договір, про кожне депонування. Договір набуде чинності для тих держав, які його ратифікували, одразу після депонування ратифікаційних грамот більшості із Сторін, які його підписали, у тому числі ратифікаційних грамот Бельгії, Канади, Франції, Люксембургу, Нідерландів, Великобританії та Сполучених Штатів Америки, а для інших держав він набуде чинності з дати депонування їхніх ратифікаційних грамот³.

СТАТТЯ 12

Через десять років після набуття Договором чинності або в будь-який час пізніше цього терміну Сторони, якщо того вимагатиме будь-яка з них, проведуть спільні консультації з метою перегляду цього Договору, враховуючи чинники, які на той момент впливатимуть на стан безпеки та миру в Північноатлантичному регіоні, у тому числі появу нових універсальних чи регіональних угод, укладених згідно зі Статутом ООН і спрямованих на підтримання міжнародного миру й безпеки.

СТАТТЯ 13

Через двадцять років після набуття Договором чинності будь-яка із Сторін має право припинити свою участь у ньому через рік після передачі повідомлення про денонсацію урядові Сполучених Штатів Америки, який поінформує уряди інших Сторін про депонування кожного повідомлення про денонсацію.

СТАТТЯ 14

Цей Договір, тексти якого англійською і французькою мовами мають однакову силу, зберігатиметься в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірені копії будуть передані цим урядом урядам Договірних Сторін.

Примітки:

¹ Визначення територій, які охоплює Стаття 5 було переглянуто Статтею 2 Протоколу Північноатлантичного договору про вступ Греції та Туреччини, підписаного 22 жовтня 1951 року.

² 16 січня 1963 р. Північноатлантична рада констатувала, що від 3 липня 1962 р. не застосовуються відповідні положення цього Договору, які стосуються колишніх французьких департаментів в Алжирі.

³ Договір набув чинності 24 серпня 1949 р. після депонування ратифікаційних документів усіх Сторін, що його підписали.

Варшавський договір

(Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу між Народною Республікою Албанією, Народною Республікою Болгарією, Угорською Народною Республікою, Німецькою Демократичною Республікою, Польською Народною Республікою, Румунською Народною Республікою, Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою, Варшава, 14 травня 1955 р.)

Договірні Сторони

Знову підтверджуючи своє прагнення до створення системи колективної безпеки в Європі, заснованої на участі в ній всіх європейських держав, незалежно від їх суспільного і державного устрою, що дозволило б об'єднати їх зусилля на користь забезпечення миру в Європі

Враховуючи разом з тим становище, яке утворилося в Європі в результаті ратифікації паризьких угод, які передбачають утворення нового військового угруповання у вигляді "західноєвропейського союзу" з участю ремилітаризованої Західної Німеччини і з включенням її до Північноатлантичного блоку, що посилює небезпеку нової війни і створює загрозу національної безпеки миролюбних держав

Будучи переконані в тому, що в цих умовах миролюбні держави Європи повинні вжити необхідні заходи для забезпечення своєї безпеки і на користь підтримки миру в Європі

Керуючись цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй

На користь подальшого зміцнення і розвитку дружби, співпраці і взаємної допомоги відповідно до принципів поваги до незалежності і суверенітету держав, а також невтручання в їх внутрішні справи

Вирішили укласти цей Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу і призначили своїми уповноваженими:

41

(прізвища уповноважених)

які, представивши свої повноваження, знайдені в належній формі і повному порядку, згодні про нижченаведене.

СТАТТЯ 1

Договірні Сторони зобов'язуються відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй утримуватися в своїх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування і вирішувати свої міжнародні суперечки мирними засобами так, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир і безпеку.

СТАТТЯ 2

Договірні Сторони заявляють про свою готовність брати участь у дусі щирої співпраці в усіх міжнародних діях, що мають на меті забезпечення міжнародного миру і безпеки, і повністю віддаватимуть свої сили здійсненню цих цілей.

При цьому Договірні Сторони добиватимуться ухвалення, за погодженням з іншими державами, які побажають співробітничати в цій справі, ефективних заходів до загального скорочення озброєнь і заборони атомного, водневого та інших видів зброї масового знищення.

СТАТТЯ 3

Договірні Сторони консультуватимуться між собою з усіх важливих міжнародних питань, що зачіпають їх загальні інтереси, керуючись інтересами зміцнення міжнародного миру і безпеки.

Вони невідкладно консультуватимуться між собою всякий раз, коли, на думку будь-якої з них, виникне загроза озброєного нападу на одну або декілька держав - учасників Договору, на користь забезпечення спільної оборони і підтримки миру і безпеки.

СТАТТЯ 4

У разі озброєного нападу в Європі на одну або декілька держав - учасників Договору з боку якої-небудь держави або

42

групи держав, кожна держава - учасник Договору в порядку здійснення права на індивідуальну або колективну самооборону, відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть державі або державам, які були піддані такому нападу, негайну допомогу, індивідуально і за угодою з іншими державами - учасниками Договору, всіма засобами, які представляються необхідними, включаючи застосування збройної сили. Держави - учасники Договору негайно консультуватимуться щодо спільних заходів, які необхідно здійснити з метою відновлення і підтримки міжнародного миру і безпеки.

Про заходи, здійснені на підставі цієї статті, буде повідомлено Раду Безпеки відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй. Ці заходи будуть припинені, як тільки Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримки міжнародного миру і безпеки.

СТАТТЯ 5

Договірні Сторони погодилися про створення Об'єднаного Командування їх озброєними силами, які будуть виділені за угодою між Сторонами у розпорядження цього Командування, діючого на основі спільно встановлених принципів. Вони вживатимуть також інших згоджених заходів, необхідних для зміцнення їх обороноздатності, з тим, щоб захистити мирну працю їх народів, гарантувати недоторканність їх кордонів і територій та забезпечити захист від можливої агресії.

СТАТТЯ 6

З метою здійснення консультацій між державами - учасниками Договору, що передбачаються цим Договором, і для розгляду питань, які виникають у зв'язку із здійсненням цього Договору, створюється Політичний Консультативний Комітет, в якому кожна держава - учасник Договору буде представлена членом Уряду або іншим спеціально призначеним представником.

Комітет може створювати допоміжні органи, які виявляться необхідними.

СТАТТЯ 7

Договірні Сторони зобов'язалися не брати участі в будь-яких коаліціях або союзах і не укласти ніяких угод, цілі яких суперечать цілям цього Договору.

Договірні Сторони заявляють, що їх зобов'язання за діючими міжнародними договорами не знаходяться в суперечності з положеннями цього Договору.

СТАТТЯ 8

Договірні Сторони заявляють, що вони діятимуть у дусі дружби і співпраці з метою подальшого розвитку і зміцнення економічних і культурних зв'язків між ними, згідно з принципами взаємної пошани їх незалежності і суверенітету і невтручання в їх внутрішні справи.

СТАТТЯ 9

Цей Договір відкритий для приєднання інших держав, незалежно від їх суспільного і державного устрою, які висловлять готовність шляхом участі в цьому Договорі сприяти об'єднанню зусиль миролюбних держав з метою забезпечення миру і безпеки народів. Таке приєднання набуде чинності з відома держав - учасників Договору після передачі на зберігання Уряду Польської Народної Республіки документа про приєднання.

СТАТТЯ 10

Цей Договір підлягає ратифікації і ратифікаційні грамоти будуть передані на зберігання Уряду Польської Народної Республіки.

Договір набуде чинності в день передачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти. Уряд Польської Народної Республіки інформуватиме інші держави - учасники Договору про передачу на зберігання кожної ратифікаційної грамоти.

СТАТТЯ 11

Цей Договір залишиться в силі протягом двадцяти років. Для Договірних Сторін, які за рік до закінчення цього терміну не передадуть Уряду Польської Народної Республіки заяви

про денонсацію Договору, він залишатиметься в силі протягом наступних десяти років.

У разі створення в Європі системи колективної безпеки і укладення з цією метою Загальноєвропейського Договору про колективну безпеку, до чого неухильно прагнутимуть Договірні Сторони, цей Договір втратить свою силу з дня вступу до дії Загальноєвропейського Договору.

Складено у Варшаві чотирнадцятого травня 1955 року в одному примірнику на російській, польській, чеській та німецькій мовах, причому всі тексти мають однакову силу. Завірені копії цього Договору будуть направлені Урядом Польської Народної Республіки всім іншим учасникам Договору.

На підтвердження чого уповноважені підписали цей Договір і приклали до нього печатки.

(Підписи)

Ратифікований Президією Верховної Ради СРСР 25 травня 1955 року.

Ратифікаційна грамота СРСР депонована Урядом Польської Народної Республіки 1 червня 1955 року.

Договір набув чинності 4 червня 1955 року.

Статут Ради Економічної Взаємодопомоги (уривки)

Болгарія, м. Софія, 14 грудня 1959 року

Уряди Народної Республіки Албанії, Народної Республіки Болгарії, Угорської Народної Республіки, Німецької Демократичної Республіки, Польської Народної Республіки, Румунської Народної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацької Республіки

беручи до уваги, що економічне співробітництво, успішно здійснюване між їх країнами, сприяє найраціональнішому розвитку народного господарства, підвищенню життєвого

рівня населення і зміцненню єдності та згуртованості цих країн;

повні рішучості і надалі розвивати всебічну економічну співпрацю на основі послідовного здійснення міжнародного соціалістичного розподілу праці в інтересах побудови соціалізму і комунізму в їх країнах і забезпечення стійкого миру у всьому світі;

переконані в тому, що розвиток економічного співробітництва між їх країнами сприяє досягненню цілей, визначених Статутом Організації Об'єднаних Націй;

підтверджуючи свою готовність розвивати економічні зв'язки з усіма країнами незалежно від їх суспільного і державного устрою на початках рівності, взаємної вигоди і невтручання у внутрішні справи;

визнаючи дедалі зростаючу роль Ради Економічної Взаємодопомоги в організації економічного співробітництва між їх країнами;

погодилися для досягнення цих цілей прийняти даний Статут.

СТАТТЯ 1 ЦІЛІ І ПРИНЦИПИ

1. Рада Економічної Взаємодопомоги має на меті сприяти шляхом об'єднання і координації зусиль країн - членів Ради планомірному розвитку народного господарства, прискоренню економічного і технічного прогресу в цих країнах, підвищенню рівня індустріалізації країн з менш розвиненою промисловістю, безперервному зростанню продуктивності праці і неухильному піднесенню добробуту народів країн - членів Ради.

2. Рада Економічної Взаємодопомоги заснована на засадах суверенної рівності всіх країн - членів Ради.

Економічне і науково-технічне співробітництво країн - членів Ради здійснюється відповідно до принципів повної рівноправності, пошани суверенітету і національних інтересів, взаємної вигоди і товариської взаємодопомоги.

СТАТТЯ 3 ФУНКЦІЇ І ПОВНОВАЖЕННЯ

1. Відповідно до цілей і принципів, вказаних у статті 1 даного Статуту, Рада Економічної Взаємодопомоги:

а) організовує:

всєбічне економічне і науково-технічне співробітництво країн - членів Ради у напрямку найраціональншого використання їх природних ресурсів і прискорення розвитку продуктивних сил;

підготовку рекомендацій з найважливіших питань економічних зв'язків, відповідно до планів розвитку народного господарства країн - членів Ради, з метою координації цих планів;

вивчення економічних проблем, що представляють інтерес для країн - членів Ради;

б) сприяє країнам - членам Ради в розробці і здійсненні спільних заходів в галузі:

розвитку промисловості і сільського господарства країн - членів Ради на основі послідовного здійснення міжнародного соціалістичного розподілу праці, спеціалізації і кооперації виробництва;

розвитку транспорту з метою першочергового забезпечення зростаючих перевезень експортно-імпортних і транзитних вантажів країн - членів Ради;

найефективншого використання капіталовкладень, що виділяються країнами - членами Ради на будівництво об'єктів, споруджуваних на засадах спільної участі;

розвитку товарообігу і обміну послугами країн - членів Ради між собою і з іншими країнами;

обміну науково-технічними досягненнями передовим виробничим досвідом;

в) робить інші дії, необхідні для досягнення цілей Ради.

2. Рада Економічної Взаємодопомоги в особі своїх органів, діючих у межах їх компетенції, повноважна приймати рекомендації і рішення відповідно до даного Статуту...

Навчальне видання

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ПЕРІОДУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Укладачі: Сич Олександр Іванович,
Мінаєв Андрій В'ячеславович